

Пејтар М. Ђундић
Универзитет у Новом Саду
Правни факултет у Новом Саду
P.Djundic@pf.uns.ac.rs
ORCID ID: 0000-0002-9223-6373

МЕЂУНАРОДНА НАДЛЕЖНОСТ У СПОРОВИМА ПОВОДОМ ПОВРЕДЕ ПРАВА ЛИЧНОСТИ НА ИНТЕРНЕТУ – ПРАВО СРБИЈЕ И ЕВРОПСКЕ УНИЈЕ*

Сажетак: Појава и широка употреба интернет садржаја међународно приватно право пред специфичне изазове. Свејрисурносћ садржаја који је постављен на интернет, чињеница да у креирању онлајн садржаја учествују његови корисници и одсуство значајне географске везе трансакција које су предузете на интернету са територијом било које државе, са једне стране, фактори су који повећавају број случајева са прекограничним карактером док, са друге, оштравају примену традиционалних правила о међународној судској надлежности и одређивању меродавне права. Ово је посебно случај у специфичном контексту повреде права личности на интернету. У раду се разматра проблем одређивања међународне надлежности судова за ову врсту интернет-деликта. На основу уредноправне анализе праксе Суда ЕУ и судова у јединим националним правним системима, аутор закључује да разумно и сврсисходно тумачење критеријума места насљанка штеће, као основа посебне међународне надлежности српских судова из члана 53. став 1. Закона о решавању сукоба закона, подразумева да за прихватање надлежности није довољно да је релевантан садржај досујан на територији Србије, већ је неопходно и да се уобичајено боравиште или главно место пословања оштећеног налази у нашој земљи. Овакво тумачење омогућује да домаћи судови прихвате надлежност само у ситуацијама у којима постоји стварна и значајна веза са Србијом, обезбеђује пружање деловорне правне заштите шужиоцу и гарантује предвидивост иопенцијално надлежној форуму за шуженог.

* Рад је настао као резултат истраживања на пројекту „Правна традиција и нови правни изазови“ за 2022. годину.

Кључне речи: *интернет-деликти, ѿвреда ѿрава личност, међународна судска надлежност, месѿо шѿејној доађаја, месѿо насѿанка шѿејне.*

1. УВОД – МЕЂУНАРОДНО ПРИВАТНО ПРАВО И ИНТЕРНЕТ

Проналазак и популаризација употребе интернета довеле су до промена у људској делатности и комуникацији без преседана у историји. Због тога не чуди чињеница да се изум глобалне мреже сматра једним од најважнијих догађаја XX века: „[И]нтернет је ѿстао најважније средсѿво комуникације, замењујући ѿшѿу, ѿелефон и, до одређене мере, ѿнтеракцију лицем у лице.“¹ Поред тога што представља најважнији форум за размену знања и информација, интеграција интернета у животе милијарди људи носи са собом специфичне изазове правног регулисања делатности на интернету и њених последица. Посебну улогу у том погледу имају правила међународног приватног права. Проблем који пружаоци интернет услуга имају да ускладе своје деловање са захтевима различитих националних права означен је као „сукоб закона на сѿероцида.“² Међутим у сличној позицији се налазе и остали субјекти који не обезбеђују инфраструктуру за функционисање мреже, већ су једноставно корисници који се упуштају у онлајн активности. Кључне карактеристике интернета истовремено повећавају учесталост прекограничних односа и отежавају примену правила о међународној надлежности и колизионих норми на ове односе.

У правној литератури се могу пронаћи различите типологије поменутих карактеристика и схватања о томе на који начин оне утичу на прекограничне односе и њихово регулисање.³ Посматрано из перспективе међународног приватног права, три најважније особености интернета су: свеprisутност садржаја, омогућавање корисницима да креирају садржај на интернету и одсуство територијалне везе трансакција на интернету са конкретном државом.

Свеprisутност (убиквитет) садржаја означава неосетљивост интернета према државним границама: садржај који је постављен на интернет је по правилу доступан готово истовремено у свим крајевима света. Видео-запис

¹ Symeon C. Symeonides, *Cross-Border Infringement of Personality Rights via the Internet (A Resolution of the Institute of International Law)*, Leiden, Boston, 2021, 7.

² *Ibid.*, 1.

³ Dan Jerker B. Svantesson, *Private International Law and the Internet*, 3rd edition, Alphen aan den Rijn, 2016, 67-90; Javier Carrascosa González, *The Internet: Privacy and Rights Relating to Personality*, *Recueil des cours*, vol. 378/2016, 294-302; Tobias Lutzi, *Private International Law Online: Internet Regulation and Civil Liability in the EU*, Oxford, 2020, 25-38; Julia Hörnle, *Internet Jurisdiction: Law and Practice*, Oxford, 2021, 1-2.

којим се вређа достојанство личности на интернету је видљив у свим државама света: „[И]нтернет је свуда и оно *што* је на интернету је свуда.“⁴

Интернет је децентрализована мрежа, у смислу да омогућава сваком кориснику да постане креатор садржаја и иницира настанак приватноправног односа са прекограничним елементом – продаја робе преко интернета или објављивање информација није више резервисано за правна лица која обављају комерцијалну делатност или за медијске куће.

Конечно, онлајн интеракцијама недостаје значајна веза са територијом било које државе – она се најчешће своди на место у којем се налазе субјекти односа и техничка опрема.⁵

Док прве две карактеристике мултипликују број односа са иностраним елементом, трећа отежава њихово правно регулисање. Традиционална правила међународног приватног права су територијално оријентисана. Норме о међународној надлежности судова, на пример, заснивају се на контакту спора или односа са територијом државе суда. Због тога је њихова примена отежана код интернет активности које не подразумевају физичку интеракцију између субјеката, већ само размену информација преко једног или више посредника.⁶

2. ПОВРЕДА ПРАВА ЛИЧНОСТИ НА ИНТЕРНЕТУ

Све поменуте карактеристике интеракција у наведеном контексту и тешкоће које оне доносе су посебно релевантне за тему овог рада: повреда права личности на интернету. Синтагма права личности (енгл. *rights of personality*, нем. *Persönlichkeitsrechten*) означава скуп права која припадају сваком лицу: то су субјективна права која проистичу директно из људске природе и урођеног достојанства сваке личности и усмерена су на заштиту личне сфере те личности, њеног физичког и духовног аспекта.⁷

Концепт права личности је карактеристичан за државе европског-континенталног система права, при чему се схватања о прецизним контурама општег појма права личности разликују од једног до другог правног система.⁸

⁴ J. Carrascosa González, *op. cit.*, 294.

⁵ Вид. T. Lutzi, *Internet Cases in EU Private International Law – Developing a Coherent Approach*, *International and Comparative Law Quarterly*, vol. 66, 3/2017, 687-722, 688. Аутор ову карактеристику назива „*виртуалност интернета*.“

⁶ Вид. Pedro de Miguel Asensio, *Conflict of Laws and the Internet*, Cheltenham, Northampton, 2020, 11.

⁷ J. Carrascosa González, *op. cit.*, 308.

⁸ S. C. Symeonides, *op. cit.*, 16.

Разлике се односе на круг субјективних права која уживају заштиту,⁹ али и на питање ко може бити титулар права личности – да ли су то само физичка лица или и правна лица могу бити носиоци извесних права личности.¹⁰ Неспорно је да су права личности која су окренута ка очувању физичког интегритета (право на живот, на телесни интегритет) заштићена у свим правним системима и то, по правилу, кроз прописивање кривичноправне одговорности за њихову повреду. Са друге стране, већина правних поредака пружа заштиту и основним субјективним правима која чине духовну сферу личности: право на част и углед, на лик и на приватност.¹¹ Нека од њих се помињу у изворима намењеним заштити људских права¹² и чине уставну материју.¹³

Управо ова последња категорија права личности је најчешће предмет повреде кроз деловање на интернету. Повреда части и угледа објављивањем неистинитих тврдњи, повреда достојанства личности, права на лик и приватности услед, на пример, неовлашћеног објављивања видео-записа на интернету рађа специфичну врсту грађанскоправних деликата, посматрано из перспективе међународног приватног права. Прво, овакви деликти нису само готово увек деликти са иностраним елементом, већ су по дефиницији и мултилокални – потенцијално одговорно лице делује на територији једне државе, при чему штета наступа на територијама више различитих држава. Друго, специфична инфраструктура интернета делује као акцелератор њихове учесталости. Свеprisутност садржаја који је објављен повећава број случајева са прекограничним карактером, али значајан утицај на фреквенцију имају и фактори као што су развој друштвених мрежа, неформални карактер комуникације на овим мрежама, анонимност креатора садржаја и

⁹ Резолуција Института за међународно право о надлежности, меродавном праву и признању и извршењу страних одлука код повреде права личности употребом интернета (2019), дефинише права личности преко набрајања оних права која нарочито спадају у ову категорију (углед, достојанство, част, име, лик и приватност), али наглашава да у ову категорију спадају и слична права која су, без обзира на то како се зову, заштићена меродавним правом. Вид. Institut de droit international, *Injuries to Rights of Personality Through the Use of the Internet: Jurisdiction, Applicable Law and Recognition of Foreign Judgments*, 79th session, 8 RES EN, 31 August 2019, члан 1. став 2.

¹⁰ Вид., на пример, Vladimir V. Vodinić, *Građansko pravo, Uvod u građansko pravo i Opšti deo građanskog prava*, Beograd, 2012, 256. Аутор наводи да правна лица могу уживати сва права личности која нису резервисана за физичка лица, али истовремено констатује (фн. 352) да су подељена схватања о томе да ли правно лице може да буде титулар права личности.

¹¹ Вид. J. Carrascosa González, *op. cit.*, 313-314.

¹² На пример, члан 17. Међународног пакта о грађанским и политичким правима гарантује заштиту од мешања у приватни живот и повреде части и угледа. Чланом 8. Европске конвенције о људским правима јемчи се поштовање приватног и породичног живота.

¹³ На пример, Устав Србије, у члану 23. став 1. наводи: „Људско достојанство је неуприкосновено и сви су дужни да га њошћују и шћићује.“

психолошки ефекат перципиране анонимности.¹⁴ Према речима једног аутора: „Многи људи би онлајн изјавили сивари које не би изrekli у њисму или лицем у лице.“¹⁵ Коначно, повреда права личности на интернету отежава положај оба учесника вануговорног односа. Са једне стране, оштећени је изложен негативним дејствима садржаја објављеног на интернету на много вишој скали у односу на традиционалне медије који имају ограничени територијални домашај. Са друге, штетник је у лошијем положају у односу на „традиционалне“ штетнике – неким од њих, за разлику од великих медијских кућа, недостаје свест о томе да њихово деловање може да дође под удар правних правила из других правних поредака, али и ресурси да унапред провере последице потенцијалне одговорности и да евентуално прилагоде своје деловање овој околности.

Питање да ли су правила међународног приватног права подесна да регулишу последице деловања на интернету у прошлости је разматрано у оквиру шире дебате о томе да ли власт држава и њихови прописи уопште треба да уређују глобалну мрежу. Наиме, у време када је развој интернета био на свом почетку, половином деведесетих година XX века, постојало је схватање да трансакције и активности на интернету нису везане ни за једну конкретну државу, те да би сајбер-простор (енгл. *Cyberspace*) требало препустити аутономном регулисању, тако што би у њему настале посебне институције које би створиле сопствена правила и старале се о њиховом спровођењу.¹⁶ Међутим, ова „ушћојија нерегулисаној сајбер-џросџора“¹⁷ убрзо је напуштена у корист већинског схватања о подесности примене класичних правила о међународној судској надлежности и одређивању меродавног права и на ове ситуације.¹⁸

Међутим, операција пресипања старог вина (међународно приватно право) у нове боце (интернет)¹⁹ ипак подразумева извесна прилагођавања у тумачењу класичних, територијално оријентисаних правила ове дисциплине.

¹⁴ Вид. Alex Mills, The Law Applicable to Cross-Border Defamation on Social Media: Whose Law Governs Free Speech in Facebookistan, *Journal of Media Law*, vol. 7, 1/2015, 1-35, 26: “[T]he most obvious implication of this is that individuals are at a much greater risk of committing defamation, particularly across borders, than existed under traditional media (which would generally exercise editorial control over publications by individuals), particularly if their conduct is not evaluated according to the standards of free speech set out in their ‘home’ law. This risk is not just a product of the fact that communication may more readily be made to a large and global audience, but also of the fact that the general mode of communication online through social media is informal and casual, rather than necessarily the product of thoughtful reflection, and that the impact of a communication will not necessarily be judged as lightly as it may have been intended.”

¹⁵ S. C. Symeonides, *op. cit.*, 10.

¹⁶ Вид. Pedro de Miguel Asensio, *op. cit.*, 2.

¹⁷ T. Lutz, *Private International Law Online*, 14.

¹⁸ Вид. J. Carrascosa González, *op. cit.*, 303.

¹⁹ *Ibid.*

Циљ овог рада је да покаже како правила о међународној судској надлежности важећег Закона о решавању сукоба закона са прописима других земаља (у даљем тексту: ЗРСЗ) могу бити примењена у случајевима повреде права личности на интернету, да укаже на могуће резултате њихове примене у поређењу са решењима из упоредног права, те да предложи целисходно и разумно тумачење норми о међународној надлежности у специфичном контексту. При томе, посебна пажња је посвећена мери у којој решења из домаћег права кореспондирају са правилима из међународног приватног права Европске уније (ЕУ), из два разлога. Захваљујући надлежности коју Суд Европске уније има за тумачење извора који садрже основе за успостављање судске надлежности у стварима са прекограничним елементом, у ЕУ је присутна жива дебата о тумачењу ових основа у споровима из вануговорне одговорности код повреде права личности на интернету. Такође, правила међународног приватног права ЕУ врше значајан утицај на домаће законодавство и у перспективи би требало да представљају основу реформисаног система међународног приватног права Србије.²⁰

3. МЕЂУНАРОДНА НАДЛЕЖНОСТ СУДОВА ДРЖАВА ЧЛАНИЦА ЕУ

Специфичност деликата извршених на интернету отежава примену правила о међународној надлежности која су заснована на контакту догађаја из којег потенцијално настаје вануговорна одговорност са територијом државе форума. У том случају се јавља питање: како одредити надлежан форум за спорове који проистичу из догађаја на интернету, када се они истовремено одигравају свуда и нигде?²¹ Ипак, истиче се и да би било сувише поједностављено сматрати да је појава интернета довела до настанка нове врсте сукоба надлежности између судова различитих држава – они су постојали дуго пре појаве интернета, захваљујући томе што правни системи усвајају различите приступе томе колики домашај надлежности њиховог правосуђа се посматра као разуман и пожељан.²² Појава деликата на интернету, према томе, само погоршава већ постојеће проблеме, посебно због тога што критеријуми који се обично користе за успостављање надлежности у овом контексту имају неубичајено широко дејство. На пример, штета настала из онлајн-активности, начелно посматрано, може да настане дословно

²⁰ Вид. Нацрт Закона о међународном приватном праву (2014). Текст доступан на: <https://www.mpravde.gov.rs/files/Nacrt%20ZMPP%20-%20Ministarstvo.doc>.

²¹ Lilian Edwards, *The Scotsman, the Greek, and the Mauritian Company and the Internet: Where on Earth do Things Happen in Cyberspace*, *Edinburgh Law Review*, vol. 8, 1/2004, 99-111, 99.

²² Вид. S. C. Symeonides, *op. cit.*, 61.

свуда, што туженика излаже потенцијалним тужбама у великом броју различитих јурисдикција.²³

Питање међународне надлежности суда за повреду права личности на интернету је темељно разматрано у пракси Суда Европске уније (у даљем тексту: Суд ЕУ или Суд). У систему који је првобитно успостављен Бриселском конвенцијом о надлежности и признању и извршењу судских одлука у грађанским и трговинским стварима (1968),²⁴ а затим замењен Првом бриселском уредбом (2000)²⁵ и њеним изменама (2012),²⁶ лице које има пребивалиште у држави чланици може бити тужено, осим у месту свога домицила, у стварима које се односе на деликте и квазиделикте, још и у месту у којем је наступио или може да наступи штетни догађај.²⁷ Суд ЕУ је више пута био у прилици да се изјасни о значењу израза „*meslieo* у којем је наступио *цијејни голађај*“, а његови ставови у вези са значењем ове синтагме изнети у предметима који се нису тицали активности на интернету значајно су обликовали начин размишљања и у предметима везаним за интернет-деликте. У том смислу су посебно значајне две одлуке.

У првој од њих, у предмету Бир (*Bier*),²⁸ тадашњи Европски суд правде је заузео став да испуштање алкалног отпада у Рајну на територији Француске, које изазове штету на пољопривредном добру оштећеног у Холандији, пружа опцију оштећеном да поднесе тужбу пред судом било које од ове две државе, те да „*meslieo циејној голађаја*“ из тада важећег члана 5. става 3. Бриселске конвенције (1968), обухвата како место у којем је предузета штетна радња, тако и место у којем је наступила штетна последица ове радње.²⁹

У предмету Шевил (*Shevill*)³⁰ Суд се бавио надлежношћу за тужбе поводом повреде права личности, објављивањем информација у штампаном медију. Спор је настао када је држављанка Уједињеног Краљевства са пребивалиштем у овој земљи (заједно са још три привредна друштва) поднела пред домаћим судом тужбу због клевете против француског издавача дневних

²³ Вид. D. J. B. Svantesson, *op. cit.*, 37.

²⁴ 1968 Brussels Convention on jurisdiction and the enforcement of judgments in civil and commercial matters, OJ L 299, 31.12.1972, p. 32–42.

²⁵ Council Regulation (EC) No 44/2001 of 22 December 2000 on jurisdiction and the recognition and enforcement of judgments in civil and commercial matters, OJ L 12, 16.1.2001, p. 1–23.

²⁶ Regulation (EU) No 1215/2012 of the European Parliament and of the Council of 12 December 2012 on jurisdiction and the recognition and enforcement of judgments in civil and commercial matters (recast), OJ L 351, 20.12.2012, p. 1–32.

²⁷ Прва бриселска уредба (2012), члан 7: “*A person domiciled in a Member State may be sued in another Member State:... (2) in matters relating to tort, delict or quasi-delict, in the courts for the place where the harmful event occurred or may occur;*

²⁸ *Case 21/76 G. J. Bier BV v. Mines de potasse d’Alsace SA*, 30. новембар 1976. године.

²⁹ *Ibid.*, пасуси бр. 2-4, 17-19.

³⁰ *Case C- 68/ 93 Fiona Shevill v Presse Alliance SA*, 7. март 1995. године.

новина. У новинама је објављен чланак у којем се сугерише да су тужитељка и њен тадашњи француски послодавац били умешани у прање новца за рачун трговаца наркотицима.³¹ Тужба се односила само на повреду части и угледа тужилаца у Енглеској и Велсу, а проблематични тираж новина је на овом подручју продату у свега 250 примерака.³²

Суд је у овом случају остао при ставу из предмета Бир да место штетног догађаја нужно обухвата место предузимања радње и место наступања штетне последице.³³ У ситуацији када је штета у виду повреду части и угледа проузрокована информацијом објављеном у новинама, место предузимања радње је место у којем је седиште пословања издавача.³⁴ Суд у овом месту које, по правилу, коинцидира са форумом опште надлежности (местом пребивалишта туженог) је овлашћен да одлучује о накнади штете у целости.³⁵ Са друге стране, место наступања штете у оваквим случајевима је свако место у којем је проблематично издање новина дистрибуирано, али је суд у држави у којој је штета у овом виду наступила овлашћен да одлучи само о оном делу штете који је проузрокован на њеној територији.³⁶

Одлука у предмету Шевил се сматра устоличењем тзв. теорије мозаика³⁷ – схватања да оштећени код повреду права личности може да у једној јурисдикцији захтева само накнаду оног дела штете који је настао на њеној територији, што га следствено обавезује да покреће више судских поступака у државама у којима је штетник дистрибуирао спорни садржај. Поменуто тумачење је готово тренутно наишло на оштре критике – посебно кроз истицање да је тешко утврдити место наступања и проценити обим делимичне штете.³⁸ Наводи се и да поменути критеријум надлежности није одговарајући ни за штампане медије, али да много горе резултате даје када се примењује у онлајн сценарију.³⁹ Разлог је очигледан – критеријум дистрибуције штетног материјала у овом контексту, будући да је он доступан глобално, истовремено указује на све државе чланице. За тужиоца примена начела мозаика значи да му је на располагању само форум домицила штетника (или његовог седишта пословања, ако оно постоји) за накнаду целокупне штете,

³¹ *Ibid.*, пасуси бр. 3 и 8.

³² На територији Француске је продато око 237 000 примерака, док је у Јоркширу, где је живела госпођица Шевил, продато само пет примерака. *Ibid.*, пасус бр. 9.

³³ *Ibid.*, пасус бр. 20.

³⁴ *Ibid.*, пасус бр. 24.

³⁵ *Ibid.*, пасуси бр. 25 и 26.

³⁶ *Ibid.*, пасуси бр. 29 и 30.

³⁷ Вид. J. Carrascosa González, *op. cit.*, 343. , 144 Dickinson 169

³⁸ Вид. Marta Requejo Isidro, *Brussels I bis : a commentary on Regulation (EU) no 1215/2012*, Cheltenham, Northampton, 2022, 124.

³⁹ Andrew Dickinson, Eva Lein, Andrew James, *The Brussels I Regulation Recast*, Oxford, 2015, 169; Marta Requejo Isidro, *op. cit.*, 124.

у случају да жели да избегне покретање посебних поступака у свакој држави чланици. За потенцијалног туженика ово значи излагање ризику да против њега буде покренут судски поступак у свакој држави чланици.⁴⁰

Суштински проблем са теоријом мозаика проистиче из чињенице да код повреде права личности на интернету, штета по заштићено добро настаје истовремено готово свуда. Мултипликација потенцијално надлежних форума је, са друге стране, заправо последица начина на који се тумачи појам места наступања штете у оваквим случајевима: ако је за наступање штете по част, углед или приватност једног лица довољно да је спорном садржају могуће приступити са рачунара у држави суда, онда је штета заиста свеприсутна и овај критеријум надлежности губи своју корисност.

У спојеним предметима Идејт и Мартинез (*eDate Advertising GmbH v. X* и *Olivier Martinez, Robert Martinez v. MGN Limited*),⁴¹ Суд ЕУ је имао прилику да прилагоди тумачење критеријума за успостављање надлежности из предмета Шевил специфичностима случајева повреде права личности на интернету. У првом од ових предмета (Идејт), бивши осуђеник је захтевао од немачког суда да аустријском интернет порталу наложи уклањање информације која идентификује тужиоца и његовог брата као одговорне за убиство за које су били осуђени, те да се убудуће суздржи од употребе пуног имена тужиоца приликом извештавања о овом предмету. У случају Мартинез, француски глумцац и његов отац тужили су пред судом у Паризу британског издавача онлајн издања новина, због чланка који говори о вези глумца са аустралијском поп звездом и изјавама које је тим поводом наводно дао његов отац.

Суштина питања која су упутили немачки и француски суд била је у основи идентична у оба предмета: да ли је за успостављање надлежности за тужбе поводом повреде права личности на интернету (или поводом опасности од наступања ове повреде) довољна чињеница да је садржај који је објавио штетник у другој држави чланици доступан на територији државе суда или је неопходно да постоји додатна веза спора са форумом?⁴² Суд ЕУ није оставио никакву дилему у погледу тога да се и у оваквим случајевима примењују критеријуми из предмета Шевил – тужбу је могуће поднети пред судом државе у којој је наступила штета, при чему је место наступања штете место дистрибуције спорног садржаја, а садржај на мрежи је дистрибуиран свуда где му је могуће приступити.⁴³ Такође, задржано је и ограничење

⁴⁰ Вид. Т. Lutzi, *Internet Cases in EU Private International Law – Developing a Coherent Approach*, 691, 692.

⁴¹ *Joined Cases C-509/09 and C-161/10, eDate Advertising GmbH v. X and Olivier Martinez, Robert Martinez v. MGN Limited*, 25. октобар 2011. године.

⁴² *Ibid.*, пасуси бр. 25 и 29.

⁴³ *Ibid.*, пасус бр. 51.

које се односи на обухват тужбе засноване на овом критеријуму – надлежност постоји само за онај део штете који је наступио на територији државе суда.⁴⁴

Суд ЕУ је у предметима Идејт/Мартинез ипак приметио да примена критеријума места наступања штете/дистрибуције/доступности садржаја може посебно отежати положај тужиоца/оштећеног због разлика које постоје у начину дистрибуције садржине писаних медија у односу на садржај који се објављује на интернету. За разлику од дистрибуције новина у папирном формату, онлајн садржај је доступан глобално у истом тренутку када је објављен.⁴⁵ Суд је имао у виду проблеме које би за потенцијалног тужиоца створила примена теорије мозаика у оваквим ситуацијама,⁴⁶ те је одлучио да уведе додатни основ надлежности за тужбе којима оштећени могу захтевати накнаду штете у целини – место у којем се налази *средишње инѡереса ошћећеног*.⁴⁷

Према гледишту Суда, средиште интереса оштећеног по правилу се поклапа са местом његовог уобичајеног боравишта. Међутим, средиште интереса једног лица се може налазити и изван државе његовог уобичајеног боравишта, ако постоје фактори који указују на посебно значајну везу са том другом државом, као што је, на пример, чињеница да оштећени обавља своју професионалну делатност на територији државе која није држава његовог уобичајеног боравишта.⁴⁸

Увођењем критеријума средишта интереса оштећеног фактички се промовише *forum actoris* код одређивања надлежности за повреду права личности на интернету, будући да ће се средиште интереса тужиоца сасвим изузетно налазити изван државе у којој живи.⁴⁹ Потребно је, међутим, истаћи да према гледишту Суда ЕУ његово увођење није мотивисано жељом да се заштити потенцијално слабија страна у вануговорном односу.

У обраложењу одлуке у предметима Идејт и Мартинез истиче се да критеријум средишта интереса оштећеног обезбеђује предвидљивост у примени

⁴⁴ *Ibid.*

⁴⁵ *Ibid.*, пасуси број 45 и 46.

⁴⁶ *Ibid.*, пасус бр. 47.

⁴⁷ *Ibid.*, пасус бр. 48: “*The connecting criteria referred to in paragraph 42 of the present judgment must therefore be adapted in such a way that a person who has suffered an infringement of a personality right by means of the internet may bring an action in one forum in respect of all of the damage caused, depending on the place in which the damage caused in the European Union by that infringement occurred. Given that the impact which material placed online is liable to have on an individual’s personality rights might best be assessed by the court of the place where the alleged victim has his centre of interests, the attribution of jurisdiction to that court corresponds to the objective of the sound administration of justice, referred to in paragraph 40 above.*” Нагласак аутора.

⁴⁸ *Ibid.*, пасус бр. 49.

⁴⁹ Вид. T. Lutzi, *Private International Law Online*, 81.

основа надлежности за обе стране у односу – оштећени може лако да идентификује форум пред којим би требало да захтева заштиту својих права, а потенцијално одговорно лице је, у тренутку постављања садржаја на интернет, свесно где се налази средиште интереса лица на које се односи садржај и може разумно очекивати да ће бити изложен тужби пред судом ове државе.⁵⁰

У предмету Болагсаплајснинген (*Bolagsupplysningen*) о којем је решавао шест година касније, Суд ЕУ је појаснио да се могућност подношења тужбе суду државе у којој се налази средиште интереса оштећеног не заснива на потреби пружања посебне заштите овом лицу, већ на интересима ефикасног суђења – блиској вези између деликта и државе суда, доступности доказа и ефикасности њиховог извођења и предвидивости успостављања надлежности од стране овог суда за потенцијалног туженика.⁵¹

Случај Болагсаплајснинген је специфичан по томе што је Суд ЕУ био суочен са тумачењем израза „*место штејној голађаја*“ из члана 7. става 2. Прве бриселске уредбе (2012), поводом тужбе коју је због наводне повреде права личности поднело правно лице. Тужбу пред естонским судом су заједно поднели привредно друштво регистровано у Естонији и једна од његових запослених, против *Svensk Handel*, трговачког удружења са седиштем у Шведској. Тужено удружење је управљало веб-сајтом на којем се налазио списак друштава укључених у непоштену пословну праксу (тзв. црна листа), при чему се естонско друштво нашло на овом списку због наводног преварног понашања⁵² – успостављања пословног регистра и слања потенцијалним клијентима фактура за „регистрацију“ које су изгледале као да их је сачинила државна агенција.⁵³ Стављање тужиоца на листу је проузроковало то да се на веб-сајту појави више од 1000 коментара, од којих су неки директно позивали на насиље према привредном друштву и његовим запосленим. Тужиоци су од суда у Естонији захтевали да шведском удружењу наложи уклањање првог тужиоца са листе, брисање проблематичних коментара и исплату накнаде материјалне штете проузроковане друштву и накнаде нематеријалне штете учињене другом тужиоцу.⁵⁴

Одлучујући на основу питања која му је упутио Врховни суд Естоније, Суд ЕУ је донео неколико важних закључака. Први је да форум средишта интереса стоји на располагању правним лицима која се нађу у улози оште-

⁵⁰ *Joined Cases C-509/09 and C-161/10, eDate Advertising GmbH v. X and Olivier Martinez, Robert Martinez v. MGN Limited*, пасус бр. 50.

⁵¹ *Case C-194/16, Bolagsupplysningen OÜ, Ingrid Ilsjan v. Svensk Handel AB*, 17. октобар 2017. године, пасуси бр. 26-29, 38.

⁵² *Ibid.*, пасуси бр. 9 и 10.

⁵³ Вид. Peter D. Trooboff, *Globalization, Personal Jurisdiction and the Internet Responding to the Challenge of Adapting Settled Principles and Precedents*, *Recueil des cours*, vol. 415/2021, 238.

⁵⁴ *Case C-194/16, Bolagsupplysningen OÜ, Ingrid Ilsjan v. Svensk Handel AB*, пасус бр. 9.

ћеног, једнако као и физичким лицима.⁵⁵ Када је у питању правно лице које обавља комерцијалну делатност, средиште његових интереса се налази у месту у којем оно обавља главнину своје делатности и које, последично, представља и место у којем је успостављен његов пословни углед.⁵⁶ Средиште интереса може, али не мора, да буде у држави регистрованог седишта правног лица.⁵⁷ Ако друштво предузима главни део пословних активности изван државе свог регистрованог седишта, место пословања представља место у којем се налази средиште његових интереса.⁵⁸ Пред судом државе у којој је средиште његових интереса, оштећени може да захтева накнаду целокупне штете која му је проузрокована, као и да захтева да се одговорном лицу наложи уклањање или исправка проблематичне информације.⁵⁹ Осим тога, Суд је напоменуо да се критеријум средишта интереса оштећеног примењује без обзира на то да ли тужилац захтева накнаду материјалне или нематеријалне штете, будући да врста штете чију накнаду оштећени може да захтева зависи од меродавног права и не утиче на питање надлежности.⁶⁰

Вероватно најважнија тековина одлуке у предмету Болагсаплајснинген је даља ерозија значаја критеријума места наступања штете, када се оно схвата као место из којег је могуће приступити садржају који је објављен на интернету. Ако ово место није истовремено и место средишта интереса оштећеног, не само да оштећени може да захтева накнаду само оног дела штете који је наступио на територији те државе, као што је закључено у предметима Идејт и Мартинез, већ суд у овој држави не може да одлучује ни о захтеву за уклањање или исправку спорног садржаја.⁶¹ За разлику од захтева за накнаду штете који се може поднети у свим јурисдикцијама у којима је одговарајући део штете наступио, захтев за уклањање или исправку информације је „јединствени и недељив“ и може се поднети једино суду који је надлежан да одлучује о свим последицама деликта.⁶²

Важан допринос одлуке Суда ЕУ у овом предмету је и то што она решава дилему у вези са карактером средишта интереса оштећеног као основа надлежности. Као што је претходно речено, израз „место *цијејној го-џаја*“ у контексту повреде права личности на интернету обухвата место у којем је предузета штетна радња и место у којем је наступила штета. Из образложења одлуке у случају Болагсаплајснинген следи да критеријум

⁵⁵ *Ibid.*, пасус бр. 38.

⁵⁶ *Ibid.*, пасус бр. 41.

⁵⁷ *Ibid.*

⁵⁸ *Ibid.*, пасус бр. 42.

⁵⁹ *Ibid.*, пасус бр. 44.

⁶⁰ *Ibid.*, пасус бр. 33.

⁶¹ *Ibid.*, пасуси бр. 45-49.

⁶² *Ibid.*, пасус бр. 48.

средишта интереса оштећеног не представља нови, трећи појавни облик места штетног догађаја, већ да је он само посебан вид места наступања штете – место у којем је та штета најинтензивнија.⁶³

На основу праксе Суда ЕУ могуће је закључити да оштећеном стоје на располагању чак четири форума пред којима може доказивати одговорност штетника због повреде права личности на интернету: форум домицила туженог (као форум опште надлежности), форум места предузимања штетне радње, форум места у којем је спорни садржај доступан и форум места у којем се налази средиште интереса оштећеног.

Иако се може чинити да оштећени има широку слободу приликом избора суда пред којим ће покренути поступак, практични значај ових основа надлежности није једнак. Пре свега, само три од четири форума се могу назвати форумима пуне јурисдикције – суд државе која је повезана са спором само преко чињенице да је са њене територије било могуће приступити садржају објављеном на интернету је надлежан само за онај део штете за који је могуће утврдити да је настао на њеној територији. Овом суду није могуће поднети ни захтев који се односи на пропуштање, уклањање информација или њихову исправку. Осим тога, мада је оштећени у прилици да тужбу за накнаду целокупне штете поднесе суду у држави у којој је штетник предузео радњу, овај форум ће најчешће да буде управо форум опште надлежности (форум државе пребивалишта туженог).⁶⁴

Према томе, тужилац који жели да избегне вођење поступка пред форумом туженог и својеврсни „пут око света“ који би подразумевао подношење тужбе пред судом сваке државе чланице у којој је објављени материјал био доступан, у складу са доктрином мозаика, има на располагању само један суд пуне јурисдикције – суд државе у којој се налази средиште његових интереса што представља посебну манифестацију места наступања штете.

4. МЕЂУНАРОДНА НАДЛЕЖНОСТ СУДОВА СРБИЈЕ

Основи међународне надлежности који се односе на тужбе поводом вануговорне одговорности за штету у праву Србије постављени су значајно уже у односу на оне из Прве бриселске уредбе (2012). Према члану 53. став 1. ЗРСЗ, надлежност домаћег суда у овој врсти спорова постоји када су испуњени услови за постојање опште међународне надлежности (члан 46. ЗРСЗ), када је тужени прећутно пристао на надлежност домаћег суда (члан 50. ЗРСЗ) и када је штета настала на територији Србије. Поменута одредба упућује и

⁶³ *Ibid.*, пасуси бр. 33 и 42.

⁶⁴ Вид. *Fiona Shevill v Presse Alliance SA*, пасус бр. 26.

на примену законских правила која би требало да одговоре на питање када је могуће успостављање надлежности у овој врсти спорова у односу на лица без држављанства (члан 51. ЗРСЗ) и домаће држављане упућене на службу или рад у иностранство (члан 52. ЗРСЗ).⁶⁵

Једини основ посебне међународне надлежности који није „позајмљен“ из неке друге одредбе ЗРСЗ, према томе, јесте *настиуињање шџиетије на тиериџорији Србије*. За разлику од решења које је прихваћено у праву ЕУ, ЗРСЗ изоставља место предузимања штетне радње као критеријум посебне међународне надлежности у споровима о вануговорној одговорности за штету. Иако постоји гледиште да појам „*шџиетија*“ који употребљава релевантна одредба ЗРСЗ ваља тумачити тако да подразумева „*шџиетијни долађај*“ на територији Србије, те да обухвата како штетну радњу, тако и њену последицу,⁶⁶ оно се тешко може помирити са резултатима језичког и системског тумачења ове одредбе.

Члан 53. став 1. ЗРСЗ изричито говори о месту настанка штете као основу надлежности и значење овог критеријума је неспорно, посебно када се одредба постави у јукстапозицију са колизионом нормом ЗРСЗ за исту врсту односа. Члан 28. ЗРСЗ који говори о меродавном праву за вануговорну одговорност за штету, наиме, јасно разликује место предузимања штетне радње и наступања штетне последице када одређује меродавно право за дистанционе деликте као оно од ова два права које је повољније за оштећеног. Осим тога, прописујући посебну месну надлежност у споровима о вануговорној одговорности за штету, Закон о парничном поступку одређује да је за суђење у овим споровима надлежан суд на чијем подручју је штетна радња извршена или на чијем подручју је штетна последица наступила.⁶⁷ Опредељење законодавца да у таквим околностима недвосмислено веже међународну надлежност домаћих судова за критеријум места настанка штете, не може се тумачити никако другачије него као свесна одлука да рестриктивно уреди међународну надлежност у овој врсти спорова,⁶⁸ иако разлози за то остају нејасни.⁶⁹

Као што показује претходно излагање о пракси Суда ЕУ, место наступања штете као основ међународне надлежности у стварима које се односе

⁶⁵ За комплетну листу основа надлежности чија примена долази у обзир на основу члана 53. став 1. ЗРСЗ вид. Миађло Дика, Гашо Кнежевић, Срђан Стојановић, *Коментар закона о међународном приватном и процесном праву (Закон о ређаванју сукоба закона са прописима других земаља и одређеним односима)*, Београд, 1991, 196.

⁶⁶ Вид. Дуђан В. Поповић, Марко Јовановић, *Pravo interneta (odabrane teme)*, Београд, 2017, 51.

⁶⁷ Члан 44. став 1. Закона о парничном поступку.

⁶⁸ Вид. М. Дика, Г. Кнежевић, С. Стојановић, *op. cit.*, 197.

⁶⁹ Члан 164. став 1. Нацрта Закона о међународном приватном праву (2014) несумњиво проширује међународну надлежност домаћих судова и на случајеве када је штетна радња извршена на територији Србије.

на повреду права личности на интернету, ако се овим основом не рукује пажљиво, може да доведе до заснивања надлежности суда државе са којом спор нема значајну везу, да овласти за поступање суд чију надлежност потенцијални штетеник није могао разумно предвидети али, истовремено, да представља оптерећење за тужиоца због дисперзије и фрагментације штете.

Водећи рачуна о свим потенцијалним проблемима у примени поменутог основа у онлајн контексту, када је у питању надлежност домаћих судова у споровима због повреда права личности на интернету, разумно тумачење критеријума посебне међународне надлежности из члана 53. став 1. ЗРСЗ би требало да узме у обзир три међусобно повезана циља.

Прво, тумачење мора да омогући надлежност домаћих судова само у ситуацијама у којима постоји стварна и значајна веза спора са територијом Србије. На тај начин се ангажовање домаћег правосуђа резервише за ситуације у којима несумњиво постоји интерес Србије да њени судови интервенишу у односу који је настао између оштећеног и штетника и спречава се претварање места наступања штете у основ прекомерне међународне надлежности.

Друго, домаћи суд би требало да прихвати надлежност онда када је у стању да оштећеном пружи делотворну правну заштиту. Ово подразумева да прихватање надлежности значи овлашћење и дужност суда да одлучи о целокупној штети која је оштећеном проузрокована недозвољеном радњом и о евентуалним другим захтевима који су доступни тужиоцу на основу меродавног права. На тај начин се уважавају интереси оштећеног/тужиоца, чија заштита није сведена на накнаду штете за коју се може доказати да је настала на територији Србије.

Треће, тумачење критеријума за успостављање надлежности мора да буде такво да обезбеди поступање домаћих судова у ситуацијама када је њихова надлежност била предвидива за обе парничне странке.

Пракса Суда ЕУ у тумачењу једног од аспеката појма „*место штејиној голађаја*“ може да представља путоказ приликом тумачења основа надлежности из ЗРСЗ. Подразумева се, међутим, да домаћи судови могу да извлаче поуке из искуства Суда ЕУ, без било какве обавезе да његове ставове и аргументе прихвате у свакој ситуацији. Србија као држава која није чланица ЕУ не само да нема формалну обавезу да њени судови следе праксу Суда, већ је и контекст у којем се примењују норме о међународној надлежности из ЗРСЗ битно другачији: ове норме су једностраног и националног карактера, за разлику од одредаба Прве бриселске уредбе (2012) које се примењују у различитим државама чланицама и захтевају аутономно, једнообразно тумачење.

Имајућу у виду све што је претходно наведено, потребно је одговорити на следеће питање: у случају да је повреда права личности учињена на интернету, када се може сматрати да је штета за оштећеног настала у Србији?

Одмах на почетку је јасно да поистовећивање места настанка штете са местом у којем је спорни онлајн садржај био доступан, не води остваривању ниједног од три поменута циља. Доступност садржаја на територији Србије јесте неопходан предуслов за то да би се могло говорити о надлежности домаћег суда, али она, сама по себи, не би требало да води заснивању надлежности.

Ако би за надлежност суда било довољно да је садржају на интернету могуће приступити са територије Србије, надлежног домаћег суда би се могла посматрати као својеврсна универзална надлежност. Када се остави по страни употреба извесних геолокацијских ограничења и алата који могу послужити за то да се доступност садржаја територијално ограничи, штетник који поставља садржај на интернет у било ком крају планете, истовремено га чини доступним у свим деловима света, укључујући ту и нашу земљу. Прихватање надлежности у ситуацији када је једина веза спора са Србијом чињеница да је са њене територије видљив одређени садржај је очигледно неоправдано. Такво поступање би место настанка штете претворило у основ прекомерне међународне надлежности,⁷⁰ посебно када би домаћи суд сматрао да је надлежан да одлучује о накнади штете у целини.⁷¹ Надлежност овог суда би била непредвидива за потенцијалног туженика, с обзиром на то да он не би имао никаквог разлога да очекује да ће бити изложен тужби пред српским судом, у недостатку било какве додатне везе спора или странака са Србијом.

Изван оквира Прве бриселске уредбе (2012) и тумачења које њеним одредбама даје Суд ЕУ, ови разлози су утицали на то да судови појединих држава одбаце критеријум доступности садржаја као самостални основ надлежности у споровима поводом повреде права личности на интернету.

На пример, немачи Савезни суд, када је био у прилици да примењује националне норме о надлежности,⁷² закључио је да могућност да се спорном материјалу приступи са територије Немачке, сама по себи, не води постојању надлежности суда ове државе у споровима поводом повреде права личности на интернету.⁷³ Према гледишту овог суда, прихватање надлежности само на основу околности да је спорни материјал био доступан на територији

⁷⁰ О појму прекомерне надлежности вид. Маја Станивуковић, Мирко Живковић, *Међународно приватно право, општи гео*, седмо издање, Београд, 2021, 190, 191.

⁷¹ Вид. D. V. Popović, M. Jovanović, *op. cit.*, 53.

⁷² То је, по правилу, случај када тужени нема домицил у држави чланици ЕУ. Вид. члан 4. став 1. и параграф 14. преамбуле Прве бриселске уредбе (2012).

⁷³ BGN, 2. 3. 2010 – VI ZR 23/09, GRUR 2010, 461, 463. Суд је овакво схватање изнео одлучујући о начину примене члана 32. Закона о грађанском поступку који предвиђа месну надлежност суда на чијем подручју је извршен деликт, у спору поводом повреде права личности објављивањем чланка у онлајн издању америчких дневних новина у вези са активностима руског држављанина са пребивалиштем у Немачкој. О предмету који је у литератури познат као *The New York Times case* види више код: J. Hörnle, *op. cit.*, 384, 385.

Немачке довео би до неограниченог проширења надлежности у односу на туженог и угрозио би најзначајнија начела која се односе на прописивање надлежности: избегавање мултипликације доступних форума, избегавање да се одреди надлежност форума који нема одговарајућу везу са случајем и потребу да потенцијална надлежност суда буде предвидива.⁷⁴

Слично томе, судови у САД чија је надлежност у односу на тужене ограничена начелом „*минималних конџакаџа*“ које тужени мора да има са државом форума, како би прихватање надлежности било оправдано из перспективе уставног начела законитог поступка, готово никада нису спремни да прихвате надлежност на основу чињенице да је приступ веб-сајту могућ са територије државе суда, већ инсистирају на додатним контактима туженог са овом државом, као што је смишљено усмеравање делатности штетника према њеној територији.⁷⁵

У контексту права ЕУ такође постоје покушаји да се искључи критеријум дистрибуције (доступности) материјала као основ надлежности у стварима које се односе на повреду права личности. Мишљење општег правобраниоца Бобека (*Bobek*) у предмету Болагсаплајснинген представља добру илустрацију – у њему се наводи да је потребно елиминисати критеријум дистрибуције материјала из предмета Шевил као основ надлежности и доктрину мозаика у предметима који се односе на повреду права личности кроз објављивање информација на интернету. Приступ који подразумева могућност да оштећени поднесе тужбу пред судом сваке државе чланице на чијој територији је информација објављена на интернету доступна, према овом мишљењу, не служи заштити интереса ниједне од странака, доводи до умножавања потенцијално надлежних форума и за штетника потпуно елиминише могућност да предвиди пред којим судом би могао да буде тужен.⁷⁶ Општи правобранилац Бобек предлаже тумачење критеријума „*месџо шџеџџоџо гоџађађа*“ у овој врсти спорова тако да оно обухвата само два места: (а) место штетне радње – схваћено као место у којем се налази лице које контролише објављивање информације⁷⁷ и (б) место наступања штете – место у којем се налази средиште интереса оштећеног.⁷⁸

⁷⁴ BGH, 2. 3. 2010 – VI ZR 23/09, GRUR 2010, 463.

⁷⁵ О пракси судова САД у вези са успостављањем надлежности у интернет-споровима види код: J. Hörnle, *op. cit.*, 300-313.

⁷⁶ *Opinion of Advocate General Bobek delivered on 13 July 2017, Case C-194/16, Bolagsupplysningen OÜ, Ingrid Ilsjan v. Svensk Handel AB*, пасуси бр. 89, 90.

⁷⁷ *Ibid.*, пасус бр. 94. Истиче се и да је место у којем је информација креирана ирелевантно у овом смислу, као и локација сервера на којем је похрањена. Вид., такође, J. Carrascosa González, *op. cit.*, 340, 341. Аутор истиче да место предузимања штетне радње није место у којем је спорни садржај постављен на интернет, нити место у којем је он написан или генерисан.

⁷⁸ *Opinion of Advocate General Bobek*, пасуси бр. 95, 96.

Убедљиви разлози говоре у прилог схватања да је штета наступила на територији Србије у смислу члана 53. став 1. ЗРСЗ, када је реч о споровима поводом повреде права личности на интернету, ако се центар друштвеног и професионалног живота оштећеног налази у Србији. Управо то је идеја која стоји иза тумачења појма места наступања штете као места у којем се налази средиште интереса оштећеног, у праву ЕУ. Највећи део штете у овој врсти односа наступа у средини у којој живи оштећени – када се повреда, на пример, односи на углед оштећеног, то је место у којем се последице ове повреде најинтензивније осећају, место у којем оштећеног познају други чланови заједнице и средина у којој он има највећи интерес да оствари правну заштиту свог угледа.⁷⁹ Због тога би требало узети да је штета наступила у Србији у случајевима када оштећени има уобичајено боравиште или главно место пословања на територији наше земље.

Схватање да се оштећеном мора дозволити да поднесе тужбу због повреде права личности на интернету пред форумом свога уобичајеног боравишта није нова.⁸⁰ Оно је, као што смо видели, преко концепта средишта интереса оштећеног продрло и у праксу Суда ЕУ у вези са тумачењем релевантне одредбе Прве бриселске уредбе. Такође, овај основ надлежности предлаже и Институт за међународно право, као један од четири препоручена критеријума за успостављање надлежности, у својој резолуцији из 2019. године о надлежности, меродавном праву и признању и извршењу страних одлука код повреде права личности употребом интернета.⁸¹

Теоријска основа става да оштећени може поднети тужбу за накнаду целокупне штете пред форумом свог уобичајеног боравишта се налази у начелу *accessorium sequitur principale*⁸² – идеји да је главнина штете настала у средини у којој живи оштећени, да је штета која је наступила у свим осталим деловима света у којима је релевантни садржај доступан само акцесорног карактера, те да се надлежност форума тужиоцевог уобичајеног боравишта мора проширити и на њу.

⁷⁹ Вид. J. Carrascosa González, *op. cit.*, 355.

⁸⁰ Вид., на пример, Jane C. Ginsburg, *The Private International Law of Copyright in an Era of Technological Change*, *Recueil des cours*, vol. 273/1998, 309-311. Такође, Catherine Kessedjian, *Private International Law Aspects of Cyberspace: Global Communication, Universal Jurisdiction?*, paper presented at ASIL/NVIL Fourth Hague Joint Conference on 5 July 1997, пасус 5, цитирано у: J. C. Ginsburg, *op. cit.*, 310.

⁸¹ Institut de droit international, *Injuries to Rights of Personality Through the Use of the Internet: Jurisdiction, Applicable Law and Recognition of Foreign Judgments*, члан 5. став 1. тачка (д) – надлежност суда државе лица које је претрпело или може претрпети повреду. У члану 1. став 1. тачка 11. Резолуција дефинише „државу лица које је претрпело или може претрпети повреду“ као државу у којој се налази пребивалиште или уобичајено боравиште физичког лица, односно државу у којој је статутарно седиште, главно место пословања правног лица или државу по чијем праву је правно лице регистровано или организовано.

⁸² J. Carrascosa González, *op. cit.*, 465.

Према томе, домаћи суд би требало да закључи да је штета настала у Србији у смислу члана 53. став 1. ЗРСЗ када је садржај којим се реализује повреда права личности на интернету доступан у Србији и када лице које је претрпело повреду има у Србији уобичајено боравиште, односно главно место пословања, ако је у питању правно лице.

Сматрамо да је поменуто тумачење не само у највећој мери у складу са решењима из упоредног права и судске праксе, већ и да омогућава остваривање циљева који су претходно поменути. Домаћи суд би прихватио надлежност у случајевима када постоји стварна и чврста веза спора са територијом Србије, као суд државе са чијом територијом је грађанскоправни деликт најтешње повезан, што му омогућује спровођење поступка и одлучивање у меритуму на ефикасан и економичан начин. Такође, оваква веза домаће територије са односом који је предмет спора оправдава и прихватање пуне јурисдикције – одлучивање о накнади целокупне штете која је оштећеном проузрокована, чиме се пружа делотворна судска заштита његових субјективних права, посебно имајући у виду чињеницу да за оштећене који не располажу средствима потребним да покрену поступак у иностраној јурисдикцији, ускраћивање права да се обрате сопственом суду често може да буде једнако ускраћивању правде.⁸³ Коначно, овакво тумачење штити и интересе туженог који, у време постављања садржаја на интернет, јесте у позицији да разумно претпостави да ће објављивање информације која се тиче оштећеног изазвати наступање штете и изложити га потенцијалној тужби у средини у којој оштећени живи.

5. ЗАКЉУЧАК

Поведа права личности на интернету рађа обавезу за судове да уподобе примену класичних правила међународног приватног права ситуацијама које су у време формулисања ових правила биле незамисливе. Када је у питању међународна надлежност за ову врсту деликата, операција се своди на ограничавање дејства критеријума за успостављање надлежности који се традиционално користе у националним законодавствима и наднационалним изворима. Примена критеријума као што су место наступања штетног догађаја, место деликта или место наступања штете заиста, у специфичном контексту о којем је реч, може да води успостављању надлежности у случајевима када је то очигледно неоправдано, не води заштити интереса ниједне од парничних странака и не обезбеђује ефикасно решавање спора. Приликом

⁸³ Вид. S. C. Symeonides, *op. cit.*, 154. Аутор се позива на издвојено мишљење тројице судија Врховног суда Канаде у којем се наводи овај аргумент, у предмету *Haaretz.com v. Goldhar*, 2018 SCC 28, *paras.* 214–215.

тумачења појма „место циљенице“ из члана 7. став 2. Прве бриселске уредбе (2012), Суд ЕУ је био ограничено успешан у прилагођавању тумачења овог критеријума надлежности специфичностима спорова поводом повреде права личности на интернету. Он је креирао посебан основ надлежности – средиште интереса оштећеног – који тужилац може да користи како би захтевао накнаду целокупне штете која му је проузрокована повредом његовог права али је, барем за сада, задржао схватање да надлежност суда државе чланице може да буде успостављена у односу на штету која је настала на њеној територији, само на основу чињенице да је спорном садржају на интернету било могуће приступити са њене територије.

Закон о решавању сукоба закона предвиђа посебну надлежност у споровима о вануговорној одговорности за штету у случајевима када је штета настала у Србији. Разумно и целисходно тумачење овог критеријума надлежности захтева да домаћи судови не прихватају надлежност када се веза спора са Србијом своди на то да је онлајн садржај доступан у Србији. Уместо тога, надлежност домаћег суда би требало везати и за услов да оштећени има уобичајено боравиште или главно место пословања у Србији. У том случају је штета највећег интензитета по права личности оштећеног настала на територији наше земље и оправдано је да домаћи суд решава о накнади целокупне штете и свим осталим тужбеним захтевима који су предвиђени меродавним правом. Тиме се обезбеђује да српски судови прихвате надлежност за одлучивање о повреди права личности на интернету само онда када постоји стварна и чврста веза спора са Србијом, када су у стању да заиста обезбеде заштиту субјективних права оштећеног и када успостављање надлежности не би представљало непоштено изненађење за потенцијално одговорно лице.

ЛИСТА РЕФЕРЕНЦИ

- BGH*, 2. 3. 2010 – VI ZR 23/09, *GRUR* 2010, 461.
1968 Brussels Convention on jurisdiction and the enforcement of judgments in civil and commercial matters, *OJ L* 299, 31.12.1972, p. 32–42.
Vladimir V. Vodinelić, *Грађанско право, Увод у грађанско право и Општи део грађанског права*, Београд, 2012.
Jane C. Ginsburg, *The Private International Law of Copyright in an Era of Technological Change*, *Recueil des cours*, vol. 273/1998.
Mihajlo Dika, Gašo Knežević, Srđan Stojanović, *Komentar zakona o međunarodnom privatnom i procesnom pravu (Zakon o rešavanju sukoba zakona sa propisima drugih zemalja u određenim odnosima)*, Београд, 1991.
Andrew Dickinson, Eva Lein, Andrew James, *The Brussels I Regulation Recast*, Oxford, 2015.

- Lilian Edwards, The Scotsman, the Greek, and the Mauritian Company and the Internet: Where on Earth do Things Happen in Cyberspace, *Edinburgh Law Review*, vol. 8, 1/2004, 99-111.
- Institut de droit international, *Injuries to Rights of Personality Through the Use of the Internet: Jurisdiction, Applicable Law and Recognition of Foreign Judgments*, 79th session, 8 RES EN, 31 August 2019.
- T. Lutzi, Internet Cases in EU Private International Law – Developing a Coherent Approach, *International and Comparative Law Quarterly*, vol. 66, 3/2017, 687-722.
- Tobias Lutzi, *Private International Law Online: Internet Regulation and Civil Liability in the EU*, Oxford, 2020.
- Pedro de Miguel Asensio, *Conflict of Laws and the Internet*, Cheltenham, Northampton, 2020.
- Alex Mills, The Law Applicable to Cross-Border Defamation on Social Media: Whose Law Governs Free Speech in Facebookistan, *Journal of Media Law*, vol. 7, 1/2015, 1-35.
- Opinion of Advocate General Bobek delivered on 13 July 2017, Case C-194/16, Bolagsupplysningen OÜ, Ingrid Ilsjan v. Svensk Handel AB.*
- Dušan V. Popović, Marko Jovanović, *Pravo interneta (odabrane teme)*, Beograd, 2017.
- Regulation (EU) No 1215/2012 of the European Parliament and of the Council of 12 December 2012 on jurisdiction and the recognition and enforcement of judgments in civil and commercial matters (recast)*, OJ L 351, 20.12.2012, p. 1–32.
- Marta Requejo Isidro, *Brussels I bis : a commentary on Regulation (EU) no 1215/2012*, Cheltenham, Northampton, 2022.
- Dan Jerker B. Svantesson, *Private International Law and the Internet*, 3rd edition, Alphen aan den Rijn, 2016.
- Maја Станивуковић, Мирко Живковић, *Међународно приватно право, ојшћии geo*, седмо издање, Београд, 2021.
- Symeon C. Symeonides, *Cross-Border Infringement of Personality Rights via the Internet (A Resolution of the Institute of International Law)*, Leiden, Boston, 2021.
- Peter D. Trooboff, Globalization, Personal Jurisdiction and the Internet Responding to the Challenge of Adapting Settled Principles and Precedents, *Recueil des cours*, vol. 415/2021.
- Julia Hörnle, *Internet Jurisdiction: Law and Practice*, Oxford, 2021.
- Javier Carrascosa González, The Internet: Privacy and Rights Relating to Personality, *Recueil des cours*, vol. 378/2016.
- Joined Cases C-509/09 and C-161/10, eDate Advertising GmbH v. X and Olivier Martinez, Robert Martinez v. MGN Limited*, 25. октобар 2011. године.
- Case 21/76 G. J. Bier BV v. Mines de potasse d'Alsace SA*, 30. новембар 1976. године.
- Case C-194/16, Bolagsupplysningen OÜ, Ingrid Ilsjan v. Svensk Handel AB*, 17. октобар 2017. године.
- Case C- 68/ 93 Fiona Shevill v Presse Alliance SA*, 7. март 1995. године.
- Council Regulation (EC) No 44/2001 of 22 December 2000 on jurisdiction and the recognition and enforcement of judgments in civil and commercial matters*, OJ L 12, 16.1.2001, p. 1–23.
- Закон о парничном поступку, Службени гласник РС, бр. 72/2011.
- Закон о решавању сукоба закона са прописима других земаља, Службени лист СФРЈ, бр. 43/82.

Petar M. Đundić
University of Novi Sad
Faculty of Law Novi Sad
P.Djundic@pf.uns.ac.rs
ORCID ID: 0000-0002-9223-6373

International Jurisdiction in Disputes over Infringement of Personality Rights on the Internet – Serbian and EU Law

Abstract: *Invention and wide-spread use of the internet pose particular challenges for Private International Law. Ubiquitous nature of content placed online, the fact that internet-users are able to create the content themselves and the absence of any meaningful geographic connection between transactions conducted online and a territory of any given country are factors which are, on the one hand, increasing the number of cases with cross-border implications while, as the same time, rendering the use of traditional rules of jurisdiction and choice of law increasingly difficult. This is particularly the case with cross-border infringements of personality rights via the internet. The paper discusses the issue of jurisdiction for this particular category of internet-torts. Based on the analysis of the case law created by the Court of Justice of the European Union and the practice of courts in certain national jurisdictions, the author concludes that a reasonable and purposeful interpretation of the notion “place of damage” as a criterion of special jurisdiction for torts used in Article 53(1) of the Serbian Private International Law Code, entails that for the acceptance of jurisdiction by Serbian courts it is not enough that the relevant content is accessible from the territory of Serbia. It is also necessary that a victim’s habitual residence or main place of business is in Serbia. Such interpretation allows Serbian courts to accept jurisdiction in circumstances in which there is a real and meaningful connection of a dispute with Serbia, provides the plaintiff with efficient legal protection of his rights and guarantees the defendant a reasonable opportunity to foresee a competent forum.*

Keywords: *internet-torts, infringement of personality rights, international jurisdiction of courts, the place of harmful event, the place of damage.*

Датум пријема рада: 30.11.2022.

Датум прихватања рада: 25.01.2023.